

Knihovnicko-informační zpravodaj U Nás

Vyšlo: 14. 6. 2018

Číslo: Ročník 28 (2018), Číslo 2

Sekce: Poklady knihovných fondů

Název článku: Sacra Biblia a Bible kutnohorská ve fondu Biskupské knihovny v Hradci Králové

Autor: Martina Opršalová Dašková

Zdroj: <https://www.svkhk.cz/Pro-knihovny/Zpravodaj-U-nas/Clanek.aspx?id=20180227>

Sacra Biblia a Bible kutnohorská ve fondu Biskupské knihovny v Hradci Králové

Martina Opršalová Dašková

Biskupská knihovna vlastní mnoho prvotisků, starých tisků a také rukopisů. Prvotisky, nebo také tzv. inkunábule^[1], jsou tisky zhotovené od vynálezu knihtisku v polovině 15. století do roku 1500. Starými tisky rozumíme exempláře vyrobené mezi lety 1501 až 1800.

Nejstarší zdejší knihou je manuskript na tzv. jihoevropském pergamenu^[2] „*Biblia latina veteris et Novi testamenti*“ z poloviny 14. století. Je také známa pod obecnějším názvem jako **Biblia Sacra**. Kde a kým byl tento rukopis zhotoven, sice nevíme, ale bylo to pravděpodobně v nějakém klášteře na území dnešního Německa či Rakouska. Provenienční poznámka ze 17. století lokalizuje knihu již do majetku kláštera svatého Lamberta ve Štýrsku. Kniha obsahuje latinský překlad biblického textu, tzv. Vulgatu, který pořídil sv. Jeroným (347-420), pozdně antický učenec, kněz a církevní otec. Jeroným byl za svého života vskutku plodným autorem, ale kompletní překlad Bible z původních jazyků všechny tyto texty zastínil. Vulgata byla na koncilu v Tridentu vyhlášena oficiálním překladem katolické církve.^[3] Rukopis je psán drobnou gotickou minuskulí^[4]. Všichni jistě známe středověké bohatě iluminované rukopisy, nicméně náš exemplář je v této oblasti poněkud skromnější. Ke kreslené výzdobě použil ilustrátor pouze červenou a modrou barvu. Většinou se dekor omezil na iniciály, ale někdy přerostl do výraznějších bordur s občasným motivem ptáčka či masky. Filigrán^[5] je vymalován akantovými listy a akantoidy sestavenými do palmet a polopalmet.^[6] Rukopis obsahuje též marginální poznámky, tedy poznámky člověka, který knihu četl a zaznamenával zde různé dodatky k přečtenému. Autor textu i zmíněných poznámek využil k psaní červený a hnědý duběnkový inkoust, kterého se užívalo až do 19. století. Zachovalá původní gotická vazba knihy je zhotovena z dřevěných desek potažených kůží a vyzdobena vlisy s ornamentálními motivy.

Dalším zajímavým exemplářem Biskupské knihovny je prvotisk tzv. **Bible kutnohorské** či Kutnohorcky, vydané tiskařem Martinem z Tišnova roku 1489. Kutná Hora byla v 15. století druhé nejvýznamnější město Českého království po Praze, neboť král Vladislav II. Jagellonský si vybral toto město jako sídlo svého dvora. Je to období vrcholné jagellonské gotiky a dekorativního znaku W, odkazujícího na krále Vladislava. Město s převážně českým nekatolickým obyvatelstvem se rozvíjelo hospodářsky, stavebně i kulturně. Bohatí měšťané si kromě výstavných domů pořizovali i soukromé knihovny. V tomto období byla vydána Kutnohorka, druhá česky vytištěná bible a nejrozsáhlejší český prvotisk se 612 listy.^[7] V tomto kontextu jistě není překvapující, že v závěru knihy se objevuje dřevořezový signet^[8] tiskaře, zde znak Kutné Hory, nad nímž je korunované písmeno W a který drží dvě postavy havířů v kápích. Pod znakem je rukopisný přípis: „*Píší historikové o králi Ludvíkovi druhým českým, že při něm mnoho věcí přiliš brzké znamenány byly. Před časem se narodil, před časem a velmi brzo vospěl, před časem se oženil a sotva v osmnácti letech zešedivěl, před časem také právě v květu svého totiž v letech dvaceti a jednom, hoden jsa jistě delšího života, nešťastný mládenec bídne zahynul, když se s malým počtem vojska proti velkému množství císaře tureckého Solimana postavil.*“^[9] Autor použil pro tuto knihu druh písma, které se nazývá česká tisková bastarda^[10], přičemž iniciály iluminoval červenou a zlatou barvou. Text je prokládán půvabnými dřevořezy^[11] vztahujícími se k biblickému textu. Vazba knihy není původní, ale až raně barokní z první poloviny 17. století. Dřevěné bukové desky jsou potaženy teletinou zdobenou slepotiskem^[12]. Tmavě hnědou kůží zdobí krásné vlisy s ornamentálními i geometrickými motivy, nejvýraznější dekor tvoří kříž ze čtyř stylizovaných lilií. Objevují se i cenzorské zásahy začerněním nevyhovujícího textu, které byly bezpochyby provedeny až v barokním období. Kutnohorka byla na indexu zakázaných knih jezuity Koniáše (1691-1760) vedena jako opravitelná: v takovém případě stačilo začernit slovo, větu, nebo vytrhnout list s provokujícím textem.^[13]

Oba vzácné knižní exempláře mohou zájemci vidět v naší knihovně jen zřídkka, např. při výstavách k různým výročím nebo při obzvláště odůvodněných badatelských návštěvách.

Kontakt na autorku: daskova@bihk.cz

Web knihovny: <https://knihovna.bihk.cz/?locale=cs>

[1] Z latinského in cunabulis: v kolébce, tzn. že jejich vznik probíhal jako v kolébce či od kolébky.

[2] Manuskript: rukopis, z latinského manu scriptus, tj. zapsáno rukou. Pergamen: usušená a upravená zvířecí kůže, jež byla určena ke psaní. Známe dva druhy pergamenu: jihoevropský – italský, který je pečlivěji zpracován jen po jedné vnitřní straně, a středoevropský, opracovaný po obou stranách zhruba stejně. Jelikož byl pergamen drahý, byly často popsány obě strany tak jako u našich exemplářů.

HLAVÁČEK, Ivan, Jaroslav KAŠPAR a Rostislav NOVÝ. *Vademecum pomocných věd historických*. Praha, 2004, 544 s. ISBN 80-7319-004-4.

[3] JERONÝM, GENNADIUS Z MARSEILLE, ISIDOR ZE SEVILLY a ILDEFONS. *De viris illustribus. Hieronymus, Gennadius, Isidorus: Dějiny křesťanského písemnictví*. Praha, 2010, 254 s. ISBN 978-80-87054-22-2.

[4] Minuskule: písmo používající malé formy písmen; gotická minuskule užívá lomenějších tvarů písmen. (Vademecum, str. 57)

[5] Filigrán: vodoznak či průsvitka, obrazový, alfabetycký či kombinovaný znak určující stáří a místo vzniku knihy či listiny, tedy produkt určité papírny. (Vademecum, str. 40)

[6] Palmeta je vějířovitý ornamentální motiv, vycházející ze stylizovaného palmového listu; akant je bodlákovitá rostlina, jejíž stylizované listy se již od starověku užívají v ornamentálním umění.

HEROUT, Jaroslav. *Slabikář návštěvníků památek*. 2. doplněné vydání. Praha, 1980.

[7] VANĚČKOVÁ, Jana, Jaroslav VOBR a Josef KREMLA. *Faksimile Bible kutnohorské Martina z Tišnova*. Praha, 2010, 130 s. ISBN 978-80-254-7638-3.

[8] Signet: značka konkrétního tiskaře.

[9] Autor glosy mluví o Ludvíkovi Jagellonském, synovi Vladislava II. Jagellonského, jenž se v roce 1526 utopil v bažinách po prohrané bitvě u Moháče. Jeho nástupcem se stal Ferdinand I. Habsburský.

[10] Bastarda: vznikla ve 14. století, v Čechách se vyskytuje od počátku 15. století jako rukopisné písmo, ale při vědomí konzervativnosti českých čtenářů tiskaři tištěné písmo co nejvíce připodobnili rukopisnému.

VOIT, Petr. Tiskové písmo Čech a Moravy první poloviny 16. století. *e-LiS: e-prints in library and information science* [online]. [Cit. 15. 4. 2018]. Dostupné z http://eprints.rclis.org/17922/1/VOIT_Typografie_article.pdf

[11] Dřevořez: obrazová matrice je vytvořena ze dřeva řezaného podélně.

RAMBOUSEK, Jan. *Dřevořez, dřevoryt a příbuzné techniky*. Praha, 1957.

[12] Slepotisk: technika reliéfního zdobení, prováděného nahřátým razídkem do navlhčené kůže.

PLEŠTILOVÁ, Anna a Jan HYBNER. *Ruční slepotisk a zlacení: uvedení do technologie a historické inspirace*. Praha, 2016, 91 s. ISBN 978-80-87989-22-7.

[13] (Faksimile, str. 22)